

Główne założenia etyki naturalistycznej Spinozy w odniesieniu do innych systemów etycznych

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: António Damásio, *W poszukiwaniu Spinozy. Radość, smutek i czujący mózg*, tłum. J. Szczepański, Poznań 2005, s. 244.
- Źródło: Baruch Spinoza, *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, tłum. Ignacy Myślicki, Warszawa 2010, s. 138.

Główne założenia etyki naturalistycznej Spinozy w odniesieniu do innych systemów etycznych

Ernst Haeckel, *Artystyczne formy natury*, 1904

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Baruch Spinoza, twórca kontrowersyjnego dzieła pt. *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, swoimi rozważaniami filozoficznymi przyczynił się do narastania wrogich postaw wobec niego, nie tylko ze strony duchownych własnej gminy żydowskiej, ale także najwyższych reprezentantów Kościoła katolickiego. Poglądy Spinozy stały się przyczyną prześladowań filozofa, doprowadzając ostatecznie do jego wykluczenia z gminy żydowskiej. Dlaczego propozycje niderlandzkiego myśliciela budziły tak wiele kontrowersji, że ukarano go wydaleniem ze wspólnoty? Niechęć wobec Spinozy była tak wielka, że podjęto nawet próbę zamachu na jego życie, który na szczęście zakończył się porażką. Od tamtej pory Spinoza miał się na baczności, pamiętając o tym, że wolność w myśleniu nie jest tym, co powszechnie miłowane.

Twoje cele

- Zapoznasz się z systemem etycznym Spinozy.
- Przeanalizujesz wybrane powiązania między systemami etycznymi stoików, epikurejczyków i Spinozy.
- Zastanowisz się nad kategoriami dobra i zła w kontekście rozważań Spinozy.
- Zinterpretujesz wybrane fragmenty z pisma Spinozy pt. *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*.

Przeczytaj

Słynna *Etyka* napisana przez Spinozę budziła zdziwienie nie tylko ze względu na jej niespotykaną strukturę, lecz przede wszystkim ze względu na treści. Niderlandzki filozof pragnął ukazać w swoim dziele to, w jaki sposób każde z nas może kształtować własne życie. Podobnie jak antyczni myśliciele, tacy jak epikurejczycy lub stoicy, Spinoza pragnął zrozumieć motywacje ludzkich działań, aby móc wyznaczyć uniwersalną drogę ku spełnieniu i szczęściu. W oparciu o swoje rozważania niderlandzki myśliciel sporządził własny model etyki, ukierunkowanej na poznanie i kształtowanie doświadczanych afektów, czyli pobudzeń. Spinoza pisze: „Przez wzruszenia rozumiem pobudzenia ciała, przez które moc działania tegoż ciała zwiększa się albo zmniejsza, podtrzymuje lub wstrzymuje, i zarazem idee tych pobudzeń”¹.

Ze względu na głoszone przez Spinozę poglądy dotyczące natury Boga podjęto wobec niego próbę zamachu, na szczęście nieudanego. Filozof został zaatakowany nożem, lecz zdołał uniknąć ciosu, a jedynym śladem po zdarzeniu była dziura w płaszczu, pozostawiona przez ostrze niedoszłego mordercy. Podobno Spinoza nie zgodził się na naprawę płaszcza, chciał, aby pozostawiona w nim dziura przypominała mu o zajściu.

Źródło: Nicolas Dings, Dutch sculptor. Nicolaas Lambertus Maria Dings (Tegelen, 1953), Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Wolna czy zdeterminowana wola?

Rozważania Spinozy, zaprezentowane w *Etyce*, przebiegają ściśle powiązаныmi ze sobą etapami. Z kolejnych ksiąg składających się na dzieło niderlandzkiego myśliciela

Francuski filozof i badacz historii filozofii Gilles Deleuze twierdzi, że Spinoza doszedł do wniosku, że problem wolnej lub zdeterminowanej woli stanowi przykład nieprawidłowo sformułowanego zagadnienia w filozofii. W związku z tym autor *Etyki* postanawia rozpatrzyć zagadnienie wolności w inny sposób.

Źródło: dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena publiczna.

wyłania się misterna sieć powiązań, której zwieńczeniem są sugestie czy też wskazania filozofa, dotyczące sposobów naszego postępowania i ich przyczyn. Spinoza w bardzo interesujący sposób rozwija zagadnienia woli i wolności. Zaczniemy od tego, że niderlandzki myśliciel nie jest zainteresowany próbą odpowiedzi na filozoficzne pytanie o to, czy nasze działania są zdeterminowane, czy też wynikają z naszej intencjonalności. Innymi słowy, autor *Etyki* sugeruje nam, że filozoficzny problem wolnej lub zdeterminowanej woli u człowieka jest źle sformułowany, ponieważ nie da się go jednoznacznie rozwiązać. Z tego powodu Spinoza proponuje nam rozbudowaną teorię afektów, opisującą sposoby współdziałania powiązanych ze sobą ciał. W takim ujęciu jednostkową decyzję należy rozpatrywać jako efekt współdziałania ciał pozostających względem siebie w relacjach. Przykładem ilustrującym tego typu rozważania może być następująca sytuacja: uczęszczanie na zajęcia pływackie. Czy decyzja o tym regularnym

uczęszczaniu na zajęcia sekcji pływackiej jest przejawem mojej wolnej woli, czy też została ona zdeterminowana przez inne czynniki? Rozpatrzmy to poprzez głębszą analizę sytuacji. Być może czynność pływania przywołuje we mnie wspomnienie udanych wakacji, które miały miejsce jakiś czas wcześniej, a które teraz skłaniają mnie do regularnego realizowania tej aktywności. Dodajmy, że mój przyjaciel już jest członkiem tej sekcji i opowiada mi o tym, jak bardzo atrakcyjne są zajęcia prowadzone w ramach jej działalności. Jak widać, czynników, które mogą kształtować to, co nazwiemy indywidualną decyzją, może być wiele.

Ekspresja istoty danego bytu

Rozważania etyczne Spinozy nasuwają skojarzenie z propozycją stoików oraz do pewnego stopnia epikurejczyków. Prekursor stoicyzmu, Zenon z Kition, wprowadził pojęcie pierwszego popędu, *oikeiōsis* (gr. zgoda, przyciąganie), które oznacza trwałe dążenie każdej żywej istoty do pozostawania w istnieniu. Innymi słowy, stoicy uważali, że tym, co motywuje nas do działania, jest instynkt przetrwania oraz dążenia do ogólnie rozumianego dobrostanu, czyli stanu szczęśliwości. W tym kontekście ciekawie prezentują się poglądy Epikura. Filozof ten podkreślał znaczenie przyjemności w osiągnięciu stanu szczęścia.

Epikur i jego uczniowie utożsamiali zaspokojenie podstawowych potrzeb z tym, co przyjemne, nie zaś z maksymalizacją sumy doznań rozkoszy. Stan, w którym nie odczuwamy już żadnego pragnienia, a jedynie wewnętrzny spokój, był dla Epikura tożsamy z poczuciem szczęścia. Przedstawiciele obydwu starożytnych szkół uważano za filozoficznych oponentów. Możemy jednak uznać, że zarówno cel ich działania, jak i metody są pokrewne. Co więcej, punktem, w którym etyka stoicka i epikurejska znajdują swoje połączenie, jest propozycja Spinozy. Jak to możliwe? Twórca *Etyki*, podobnie jak stoicy, uważał, że każda istota dąży do trwania w swoim istnieniu. Spinoza pisze:

((Baruch Spinoza

Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona

Każda rzecz, o ile jest sama w sobie, usiłuje pozostawać w swym istnieniu. [...] A żadna rzecz nie ma w sobie nic, co by ją mogło zniszczyć, czyli co by usuwało jej istnienie [...], lecz przeciwnie, przeciwstawia się wszystkiemu, co by mogło jej istnienie usunąć [...], a zatem, o ile może i o ile jest sama w sobie, usiłuje pozostawać w istnieniu.

Źródło: Baruch Spinoza, *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, tłum. Ignacy Myślicki, Warszawa 2010, s. 138.

Niderlandzki filozof uważał, że każda istota, jako cielesny byt, oddziałuje w taki sposób, że wzmacnia lub osłabia swoje istnienie. Poznanie procesów umożliwiających trwanie danej jednostki oraz tych, które powodują jej rozwój, poszerza naszą wiedzę na temat jej natury. Przykładowo zjedzenie jabłka spowoduje, że zaspokoję swój głód, a tym samym umożliwię swoje dalsze trwanie. Tym samym jest to czynność, która mnie wzmacnia. Natomiast kradzież, której jestem ofiarą, zmniejsza moje możliwości trwania, a więc jest oddziaływaniem, które mnie osłabia. W tym kontekście poczucie przyjemności jako przejaw zaspokajania potrzeb może stanowić jedno z kryteriów diagnozowania działań wzmacniających, natomiast pogłębiające się poczucie dyskomfortu wyraża procesy osłabiania.

Co ciekawe, Spinoza uznaje za wzmacniające te aktywności, które potęgują afekty przyczyniające się do wzmagania w istnienie jak największej ilości istot. Systemy stoików, epikurejczyków i Spinozy łączy to, że stanowią one przykład etyk naturalistycznych, a więc takich, których autorzy zakładają istnienie jedynie przedmiotów będących przejawami natury/przyrody. Innymi słowy, są to filozofowie, którzy uznają istnienie jedynie obiektów materialnych, co sytuuje ich w nurcie [materializmu](#).

Z rozważań Spinozy wyłania się interesująca wizja szczęścia polegająca na możliwości pozostawania w istnieniu. Oznacza to, że każda aktywność w mniejszym lub większym

stopniu nakierowana jest na przetrwanie, a w następnej kolejności na zwiększenie zakresu działań, jakie możemy podjąć. Spinoza podkreśla, że biologiczne przetrwanie oraz rozwój jednostki wymagają współdziałania z innymi. Autor *Etyki* skłania nas do nieustannego wysiłku poznawania własnej natury, czyli indywidualnych predyspozycji i potrzeb. Tego rodzaju działania umożliwiają nam wypracowywanie metod realizacji pragnień w zgodzie z zasadami obowiązującymi we wspólnotach, w których żyjemy.

Koncepcja szczęścia Spinozy zbiega się z przemyśleniami stoików i epikurejczyków na ten temat. Stoicki ideał szczęścia również wiąże się z utrzymaniem siebie w istnieniu, a więc działaniem w zgodzie z własną naturą. Epikurejczycy natomiast dodają, że stan szczęśliwości osiągamy poprzez takie zaspokajanie potrzeb, które prowadzi do odczuwania wewnętrznego spokoju.

Słownik

deontologizm

(gr. *deon* – obowiązek, *logos* – nauka) każdy system etyczny, w którym wartość czynu ocenia się na podstawie jego zgodności z wyznaczonymi normami, obowiązkami i powinnościami

konsekwencjalizm

(łac. *consequentia* – następstwo) każdy system etyczny, w którym wartość czynu ocenia się na podstawie jego złych lub dobrych skutków

materializm

stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia jedynie obiektów materialnych

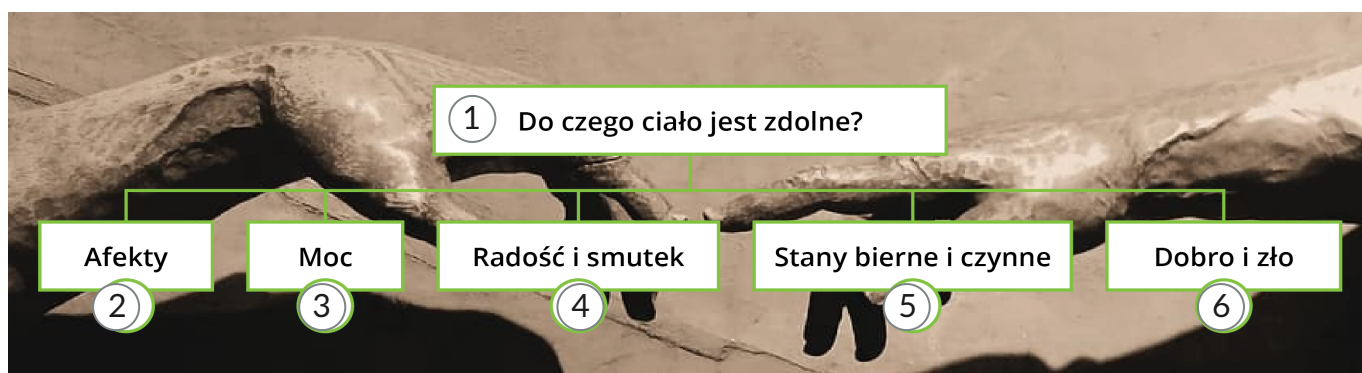
substancja

(łac. *substantia* – byt, podłoże, istota, podmiot) istniejący byt o określonych właściwościach; w rozważaniach Kartezjusza występują dwa rodzaje substancji: rzecz rozciągła (łac. *res extensa*), utożsamiana z ciałem, oraz rzecz myśląca (łac. *res cogitans*), utożsamiana z umysłem; francuski filozof definiuje substancję jako to, co może samo dla siebie istnieć; Spinoza uznaje istnienie jednej substancji

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem prezentującym rozważania etyczne Spinozy o teorii afektów, ciele oraz kategorii dobra i zła. Na jego podstawie zaprezentuj hipotetyczną sytuację, w której określisz, czy dane działanie jest stanem czynnym czy biernym, dobrym czy złym. Przykładami takich sytuacji mogą być interakcje z rzeczami i osobami oraz wynikające z nich konsekwencje: spotkanie z bliską osobą, posługiwanie się określonym przedmiotem itp. Swoje rozważania zapisz w postaci krótkiej notatki.

1. Punktem wyjścia dla rozważań Spinozy z zakresu etyki jest ustalenie możliwości ludzkiego ciała. Niderlandzki filozof nie pragnie jednak zdefiniowania ciała poprzez określenie jego właściwości. Autor *Etyki* postanawia przemyśleć, w jaki sposób ciało działa samo z siebie, a tym samym, jaki jest zakres jego możliwych działań. Jak pisze Spinoza w *Etyce*: „A przecież nikt dotychczas jeszcze nie ustalił, do czego ciało jest zdolne, tj. nikt dotychczas nie dowiedział się na drodze doświadczenia, co może zdziałać ciało na mocy samych tylko praw przyrody, o ile rozważa się ją wyłącznie jako cielesną, a czego nie może, jeśli nie jest zdeterminowana przez duszę.” (Baruch Spinoza, *Etyka w porządku*

geometrycznym dowiedziona, tłum. Ignacy Mysłicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 132)

2. Spinoza rozpoczyna swoje rozważania od stwierdzenia, że ciała pobudzają się wzajemnie. Tym samym ciała pozostają względem siebie w określonych, lecz dynamicznie przekształcających się relacjach, które powodują nieustanne przekształcenia tych ciał. W tym kontekście Spinoza pisze o afektach: „*Przez afekty rozumiem pobudzenia ciała, przez które moc działania tego ciała powiększa się albo zmniejsza, jest podtrzymywana lub hamowana, a zarazem idee tych pobudzeń.*” (Baruch Spinoza, *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, tłum. Ignacy Mysłicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 132)

3. Zakres i możliwości pobudzeń danego ciała podlegają zmianie. Pojęciem, które wyraża tę zależność, jest moc, czyli zakres możliwości działania danego ciała w określonym momencie. Co ważniejsze, Spinoza zwraca uwagę, że potencjalność – spektrum możliwych oddziaływań – zależy od danego układu powiązanych ze sobą ciał. Spinoza opisuje tę sytuację na przykładzie ludzkiego ciała: „*Ciało ludzkie może być pobudzane na wiele sposobów, przez które jego moc działania powiększa się albo zmniejsza, a także na inne sposoby, które jego mocy działania nie czynią ani większej, ani mniejszej.*” (Baruch Spinoza, *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, tłum. Ignacy Mysłicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 130)

4. Czym właściwie są pobudzenia ciała? Co powodują? Przede wszystkim zwiększanie lub obniżanie mocy danej istoty, czyli zakres jej możliwych działań. W tym kontekście Spinoza wyróżnia dwa rodzaje afektów, stanowiących podstawę wszystkich zróżnicowanych pobudzeń, mianowicie radość i smutek. Dwa rodzaje przekształceń odnoszą się do zmniejszania lub zwiększania mocy danego ciała w określonym układzie relacji. Spinoza stwierdza, że: „*[...] rozumieć będę przez radość (laetitia) stan bierny, dzięki któremu dusza przechodzi do większej doskonałości, przez smutek (tristitia) zaś stan bierny, dzięki któremu dusza przechodzi do mniejszej doskonałości. Dalej afekt radości, rozciągający się na duszę i ciało zarazem, nazywam przyjemnością (titilatio) lub wesołością (hilaritas), afekt smutku zaś – przykrością (dolor) lub melancholią (melancholia).*” (Baruch Spinoza, *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, tłum. Ignacy Mysłicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 142)

5. Spinoza wprowadza również inny podział pobudzeń niż tylko ten, w którym możemy określić wzrost lub spadek mocy danej istoty, a więc podział na afekty radości i smutku. Niderlandzki filozof stwierdza również, że pobudzenia mogą być rodzajem aktywności lub przejawem bierności. Podział ten wynika ze sposobów oddziaływania między ciałami. Stan czynny to sytuacja, kiedy dane ciało jest przyczyną adekwatną danego pobudzenia, a więc taką, której możemy przypisać określone skutki jej działania. Natomiast stan bierny ma miejsce wtedy, kiedy działania danego ciała wynikają z zewnętrznych wobec niego przyczyn (np. w przypływie gniewu zaczyna się krzyczeć). Dlatego właśnie Spinoza

stwierdza: „Jeśli więc sami możemy być przyczyną adekwatną takich pobudzeń, wówczas przez afekt rozumiem czynność, w przeciwnym razie – stan bierny.” (Baruch Spinoza, *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, tłum. Ignacy Myślicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s.129)

6. Opracowana przez Spinozę teoria afektów wyznacza to, w jaki sposób autor *Etyki* definiuje dobro i zło. Czy są to kategorie obiektywne, czy też subiektywne? Pojęcia dobra i zła wyrażają zmiany w obrębie danej istoty poprzez zmniejszanie lub zwiększanie się jej mocy. Tym samym pobudzenia wzmagające możliwość działania danego ciała uznajemy za to, co dobre. Natomiast pobudzenia zmniejszające moc definiuje się jako zło. Wynika z tego, że w rozważaniach Spinozy nie uświadczymy działań absolutnie czy też obiektywnie złych ani dobrych, a jedynie takie, które z perspektywy określonej istoty możemy uznać za złe lub dobre. Myśliciel tłumaczy, że: „Co się tyczy dobra i zła, [wyrazy te] nie oznaczają nic pozytywnego w rzeczach rozważanych same w sobie i nie są niczym innym, jak modi myślenia, czy pojęciami, które wytwarzamy przez porównywanie rzeczy między sobą. Jedna i ta sama rzecz może być bowiem jednocześnie dobra i zła, a także obojętna. Tak np. muzyka jest dobra dla melancholika, zła zaś dla tego, kto jest w żałobie, a dla głuchego ani dobra, ani zła.” (Baruch Spinoza, *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*, tłum. Ignacy Myślicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 220)

Polecenie 2

Zastanów się nad wizją ludzkiego ciała wynikającą z rozważań Spinozy nad afektami. Czy ciało opisywane przez filozofa jest dynamiczne, czy raczej statyczne? Jakie rodzaje relacji zachodzą między ciałami? Zanotuj swoje przemyślenia.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Pojęcie *afektu* Spinoza definiuje jako...

☐ przyczynę adekwatną.

☐ istotę danego bytu.

☐ pobudzenia ciała.

Tekst do ćwiczeń 2, 3 i 4.

((António Damásio

W poszukiwaniu Spinozy. Radość, smutek i czujący mózg

U Spinozy jest miejsce na dwie różne drogi do zbawienia: jedna dostępna dla wszystkich, druga bardziej trudna, dana tylko posiadaczom zdyscyplinowanych i wykształconych intelektów. Droga łatwa wymaga cnotliwego życia w cnotliwym *civitas*, w posłuszeństwie wobec praw demokratycznego państwa i w świadomości natury Boga, poniekąd pośrednio, z pomocą niektórych mądrości Biblii. [...] Druga droga do zbawienia zakłada, że wymagania pierwszej zostały prawidłowo spełnione – cnotliwe życie wspierane przez system socjopolityczny, którego prawa pomagają jednostce w niełatwym zadaniu bycia sprawiedliwym i dobrym dla bliźnich – i wykracza dalej. Spinoza postuluje akceptowanie naturalnych zdarzeń jako koniecznych, zgodnie z naukowym rozumowaniem. Na przykład śmierci i wynikającej z niej stracie nie można zapobiec, a więc powinniśmy się z nią pogodzić. Rozwiązanie

przezeń proponowane nakłania człowieka do próby rozdzielenia właściwego bodźca emocjonalnego – namiętności takich jak strach, gniew, zazdrość, czy smutek – od samego mechanizmu, który powoduje zadziaływanie emocji. Człowiek powinien w zamian podstawić innym bodziec zdolny wywołać pozytywne, odżywcze emocje. Aby to osiągnąć, Spinoza proponuje umysłowe ćwiczenia negatywnych bodźców emocjonalnych jako sposób na wykształcenie w sobie tolerancji na emocje negatywne i stopniowo opanować sztukę generowania pozytywnych.

Źródło: António Damásio, *W poszukiwaniu Spinozy. Radość, smutek i czujący mózg*, tłum. J. Szczepański, Poznań 2005, s. 244.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z fragmentem książki Antónia Damásia *W poszukiwaniu Spinozy. Radość, smutek i czujący mózg*. Wskaż dwie drogi do zbawienia zaproponowane przez Spinozę. Zastanów się, w jaki sposób obydwie warianty uzupełniają się wzajemnie. Swoją odpowiedź zapisz w postaci krótkiej notatki.

Ćwiczenie 3

Na podstawie fragmentu książki Antónia Damásia zastanów się nad znaczeniem aktywności fizycznej w procesie osiągania szczęścia w rozważaniach etycznych Spinozy. Zanotuj swoje przemyślenia.

Ćwiczenie 4

Po zapoznaniu się z fragmentem książki Antónia Damásia przywołaj w myślach dowolne, niedawne zdarzenie, które wywołało pozytywne emocje, np. spotkanie z bliską osobą. Nazwij emocje towarzyszące wyobrażeniu. Zastanów się nad konsekwencjami tego rodzaju praktyki w kontekście rozważań Spinozy. Zapisz swoje rozważania.

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij, dlaczego rozważania filozoficzne Spinozy sytuujemy w obrębie nurtu materializmu.

Ćwiczenie 6

Odpowiedz na pytanie: Dlaczego kategorie dobra i zła uznajemy w rozważaniach etycznych Spinozy za subiektywne?

Ćwiczenie 7

Zastanów się, czy system etyczny Spinozy stanowi przykład konsekwencjalizmu, czy też deontologizmu? Zapoznaj się z definicjami tych pojęć w słowniku. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Ćwiczenie 8

Spróbuj zdefiniować pojęcie szczęścia w ujęciu stoików, epikurejczyków i Spinozy. Czy istnieje element, który łączy te systemy etyczne?

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Główne założenia etyki naturalistycznej Spinozy w odniesieniu do innych systemów etycznych

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

3. René Descartes. Uczeń:

4) omawia poglądy jednego z następujących kontynuatorów filozofii René Descartesa: Gottfrieda Wilhelma Leibniza lub Barucha Spinozy;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje się system etyczny Spinozy;
- analizuje wybrane powiązania między systemami etycznymi stoików, epikurejczyków i Spinozy;
- zastanawia się nad kategoriami dobra i zła w kontekście rozważań Spinozy;
- interpretuje wybrane fragmenty z pisma Spinozy pt. *Etyka w porządku geometrycznym dowiedziona*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z multimediami;
- burza mózgów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Główne założenia etyki naturalistycznej Spinozy w odniesieniu do innych systemów etycznych”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Przedstawienie wyświetlonego na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika tematu lekcji i celów zajęć. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Pytania powinny być sformułowane na podstawie celów lekcji, a także tego, czego uczniowie chcą się dowiedzieć i co ich interesuje w związku z zakresem lekcji. Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel zapisuje na tablicy pytanie związane z tematem lekcji: *Dlaczego propozycje Spinozy budziły tak wiele kontrowersji? Czy wola jest wolna, czy zdeterminowana?* Informuje uczniów, że będą pracowali wspólnie z wykorzystaniem

metody burzy mózgów (jeśli jest to potrzebne, wyjaśnia jej zasady). W fazie twórczej uczniowie po kolei zapisują swoje propozycje na tablicy, a potem następuje wspólna weryfikacja pomysłów.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Schemat”. Wybrany uczeń odczytuje treść polecenia: *Zapoznaj się ze schematem prezentującym rozważania etyczne Spinozy dotyczące teorii afektów, ciała oraz kategorii dobra i zła. Na podstawie informacji przedstawionych w schemacie interaktywnym zaprezentuj hipotetyczną sytuację, w której zdefiniujesz, czy dane działanie jest stanem czynnym czy biernym, dobrym czy złym. Przykładami takich sytuacji mogą być interakcje z rzeczami i osobami oraz wynikające z nich konsekwencje: spotkanie z bliską osobą, posługiwanie się określonym przedmiotem itp. Swoje rozważania zapisz w postaci krótkiej notatki.* Klasa dzieli się na grupy i opracowuje propozycje odpowiedzi. Przedstawiciel wskazanej grupy prezentuje propozycję rozwiązania zadania, a pozostali uczniowie ją komentują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.
3. **Praca z zestawem ćwiczeń.** W zależności od liczby klasy nauczyciel może wykorzystać zaproponowane w e-materiale ćwiczenia do pracy indywidualnej lub grupowej, może też wprowadzić elementy rywalizacji. Zarówno odpowiedzi na pytania zamknięte, jak i otwarte powinny zostać omówione na forum klasy. Ostatnie zadanie może zostać zaproponowane jako praca domowa.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: *Zaczynam się zastanawiać...*

Praca domowa:

1. Wybierz jedno z pytań kluczowych, jakie pojawiło się na dzisiejszej lekcji, i odpowiedz na nie w zeszycie. Pamiętaj o odpowiedniej argumentacji.

Materiały pomocnicze:

- B. Spinoza, *Etyka : wyłożona sposobem geometrycznym i podzielona na pięć części*, tłum. I. Halpern-Myśliński, Kraków 2006.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 2, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.